

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Projektowany rezerwat przyrody Płone Bagno w Katowicach : uwagi o faunie projektowanego rezerwatu

Author: Jacek Gorczyca, Aleksander Herczek

Citation style: Gorczyca Jacek, Herczek Aleksander. (1996). Projektowany rezerwat przyrody Płone Bagno w Katowicach : uwagi o faunie projektowanego rezerwatu. "Kształtowanie środowiska geograficznego i ochrona przyrody na obszarach uprzemysłowionych i zurbanizowanych" (s. 40-44). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

PROJEKTOWANY REZERWAT PRZYRODY „PŁONE BAGNO” W KATOWICACH. UWAGI O FAUNIE PROJEKTOWANEGO REZERWATU.

Jacek Gorczyca, Aleksander Herczek

Katedra Zoologii UŚ, Katowice

Gorczyca J., Herczek A. NOTES ON THE FAUNA OF THE PROJECTED NATURE RESERVE „PŁONE BAGNO”. The paper presents the results of the faunistic investigation of the peat-bog „Płone Bagno” in Katowice which took place in 1993. The authors recorded

more than 27 protected and a few rare animal species. Special attention should be paid on the occurrence of woodcock (*Scolopax rusticola* L.) one of the most undangered species in Upper Silesia.

Na obszarze proponowanego rezerwatu „Płone Bagno” prowadzono w roku 1993 rozpoznanie przyrodnicze, wynikiem którego była jego waloryzacja przyrodnicza. Badania faunistyczne oparto na prowadzonych od maja do października obserwacjach terenowych oraz na odławianiu wybranych grup bezkręgowców i drobnych kręgowców. Posługiwano się przy tym czerpakiem entomologicznym, pułapkami Barbera oraz pułapkami żywołownymi Kałabudowa. Przy pomocy tych ostatnich odławiano drobne, ziemne ssaki. Owadożerne oznaczano na miejscu i wypuszczano. Gryzonie zabierano i oznaczano w laboratorium. Przy pomocy wkopanych w ziemię pojemników odławiano zwierzęta prowadzące aktywny, penetrujący powierzchnię gleby tryb życia. Gromadzono w ten sposób głównie chrząszcze z rodziny biegaczowatych (*Carabidae*) i żukowatych (*Scarabeidae*). Czerpak entomologiczny służył do zbierania większości grup owadów (z wyjątkiem motyli).

W trakcie badań wykazano ok. 150 gatunków owadów oraz 40 kręgowców. Wśród tych ostatnich 27 gatunków jest objętych ochroną prawną.

Pomimo niewielkiej powierzchni fauna projektowanego rezerwatu „Płone Bagno” odznacza się, biorąc pod uwagę ten typ zbiorowisk, dużą różnorodnością. Wynika ona zarówno z samego charakteru omawianej powierzchni jak i otaczających torfowisko siedlisk borowych. Nie dziwi więc fakt spotykania na omawianym obszarze wielu gatunków zwierząt bezkręgowych, głównie owadów, związanych z borami (*Sphinx pinastri*, *Cinara pini*, *Spondylis buprestoides* czy mrówki z rodzaju *Formica*) jak również gatunków typowych dla otwartych przestrzeni śródleśnych (*Cicindella campestris*, *Calophrys rubi* czy *Sympetrum sp.*). Różnorodność ta nie zmienia jednak

faktu, iż omawiany obszar zachowuje charakter torfowiska. Świadczy o tym chociażby występowanie planca (gąsienice tego motyla żerują na borówce łochyńi) oraz pociemnika rudopasa. Podkreślenia wymaga również występowanie tutaj stosunkowo liczne pociemnika oszczepiaka, w Polsce niezbyt częstego.

Zwierzęta kręgowce obserwowane na torfowisku reprezentowane są przez wszystkie gromady lądowe. Najmniej liczne na omawianym obszarze są płazy. Wynika to prawdopodobnie z silnego zasolenia wszystkich pobliskich cieków i zbiorników wodnych przez wody kopalniane. Zasolenie to nie pozwala na rozwój płazów i zdecydowanie ogranicza ich liczebność. Mimo to, w wilgotniejsze lata można spotkać na omawianym obszarze przedstawicieli tej gromady kręgowców. Prawdopodobnie w okresowych kałużach śródleśnych, niektóre gatunki płazów bezogonowych znajdują dogodne warunki do rozwoju. Na obszarze torfowiska czasami spotykano młode osobniki żab jeziorkowych (*Rana lessonae*), trawnych (*R. temporaria*) oraz dorosłe ropuchy szare (*Bufo bufo*) i rzekotki drzewne (*Hyla arborea*).

Gady reprezentowane są tutaj przez trzy gatunki jaszczurek: zwinkę (*Lacerta agilis*), żyworodną (*L. vivipara*) oraz padalca (*Anguis fragilis*). Najliczniej i najczęściej obserwowano jaszczurkę żyworodną, co jest zrozumiałe biorąc pod uwagę preferencje siedliskowe tego gatunku. Jaszczurka zwinka występowała jedynie na niektórych, suchszych i mniej zarośniętych fragmentach torfowiska. Obydwa gatunki zamieszkują zwykle odrębne środowiska i rzadko ich zasięgi zachodzą na siebie. Najczęściej sytuacja taka ma miejsce w ekotonach występujących pomiędzy suchymi a wilgotnymi biotopami. W przypadku konkurencji o ten sam fragment terenu zawsze wygrywa zwinka jako większa i silniejsza.

O liczebności ostatniego z wymienionych gatunków, padalca, trudno się wypowiedzieć. Ta beznoga jaszczurka większą część dnia spędza w ukryciu pomiędzy mchami, trawą lub zwalonymi drzewami, co znacznie utrudnia jej obserwację. Biorąc pod uwagę preferowanie przez omawiany gatunek siedlisk wilgotnych i mocno zarośniętych sąsiadujących z miejscami suchymi i nasłonecznionymi (Juszczyk, 1974), można sądzić, iż obszar projektowanego rezerwatu i bezpośredniej otuliny stanowi dogodny dla niego teren.

Obszar „Płonego Bagna” stwarza, na pierwszy rzut oka, dogodne warunki do występowania żmij zygzakowatej. Mimo usilnych starań nie zaobserwowano jednak tego gatunku, chociaż gad ten występował w okolicznych lasach.

Obszar projektowanego rezerwatu to także miejsce gniazdowania i żerowania niektórych ptaków. Większość z nich to gatunki leśne oraz związane ze zbiorowiskami okrajkowymi. Stwierdzono tutaj obecność kowalika (*Sitta europea*), bogatki (*Parus major*), modraszki (*P. caeruleus*), gila (*Pyrrhula pyrrhula*), piegży (*Sylvia curruca*), świstunki (*Phylloscopus sibilatrix*) rudzika (*Erithacus rubecula*), sójki (*Garullus glandarius*) i kilku innych przedstawicieli ptaków śpiewających. Na obszarze torfowiska i przylegającego doń boru spotkać także można dzięcioła dużego (*D-endrocopus major*) a także znaleźć tzw. kuźnie, czyli miejsca, w których rozłupuje on szyszki.

Na omawianym terenie stwierdzono gniazdowanie cierniówki. Najczęściej buduje ona gniazda w niskich partiach krzewów lub na ziemi i są one dobrze maskowane.

Niewątpliwą atrakcją faunistyczną omawianego obszaru jest występowanie, prawdopodobnie lęgowej, populacji słonki (*Scolopax rusticola*). Osobniki latające nad torfowiskiem, wzdłuż ściany lasu, obserwowano w czerwcowe wieczory. Słonka prowadzi bardzo skryty tryb życia i praktycznie jedynym sposobem stwierdzenia jej obecności są wieczorne, bardzo ciche zasiadki. Doskonale ukryte gniazdo budowane jest na ziemi. Dorosłe osobniki również większość czasu spędzają na ziemi, a ich ubarwienie stanowi doskonały przykład kamuflażu. Słonka jest ptakiem nielicznym nie tylko w skali Śląska ale i kraju. Spadek jej liczebności wiąże się z degradacją jej siedlisk: wszelkiego rodzaju obszarów podmokłych graniczących ze zbiorowiskami leśnymi i borowymi (Dyrz i inni, 1991; Dudziński, 1977). Degradacja siedlisk podmokłych zachodzi na terenie Śląska na niespotykaną w innych częściach kraju skalę, więc ochrona tych nielicznych już tego typu miejsc, dających schronienie wielu gatunkom zwierząt, powinna być bezdyskusyjna.

Nad obszarem torfowiska sporadycznie obserwować można polujące ptaki drapieżne, najczęściej myszołowy zwyczajne (*Buteo buteo*), a nocą i o zmierzchu puszczyki (*Strix aluco*). Z rzadka zalatuje tu również bocian biały (*Ciconia ciconia*) i kruki (*Corvus corax*).

Stałymi mieszkańcami „Płonego Bagna” są gryzonie (*Rodentia*) i owadożerne (*Insectivora*). Liczne są również gatunki większych kręgowców, zachodzące na teren torfowiska a poszukujące tutaj pokarmu, miejsc do kąpieli oraz wypoczynku. Do pierwszej grupy zaliczyć można normika zwyczajnego (*Microtus arvalis*), burego (*M. agrestis*), mysz leśną (*Apodemus flavicollis*), mysz polną (*A. agrarius*), normicę rudą (*Clethrionomys glareolus*), a z owadożernych ryjówkę aksamitną (*Sorex araneus*). Grupę drugą stanowią duże ssaki parzystokopytne (*Artiodactyla*): jelenie (*Cervus elaphus*), samy (*Capreolus capreolus*) i dziki (*Sus scrofa*) oraz drapieżne (*Carnivora*): łasica (*Mustella nivalis*) i lis (*Vulpes vulpes*). Zarówno dziki jak i samy oraz jelenie są stałymi bywalcami torfowiska i praktycznie codziennie można tu odnaleźć świeże ślady ich bytności (odchody, ślady buchtowania i bagrowania, spalowane drzewka czy obgryzione pędy). Lisy i łasice przychodzą tutaj polować na gryzonie. Na teren „Płonego Bagna” zachodzą też zajęce szaraki (*Lepus europaeus*), a wieczorami obserwować można polujące nietoperze (*Chiroptera*).

Biorąc pod uwagę występowanie na badanym obszarze unikatowych w skali Śląska siedlisk, będących miejscem występowania wielu rzadkich i chronionych gatunków zarówno roślin jak i zwierząt, wydaje się, iż idea utworzenia rezerwatu „Płone Bagno” jest jak najbardziej wskazana. Z drugiej strony należy zdawać sobie sprawę z zagrożeń jakie niesie ze sobą, dla omawianego obszaru, działalność kopalni. Zarówno zasolenie pobliskich wód powierzchniowych, jak i stopniowe osuszanie terenu może sprawić, iż za kilka lat teren ten ulegnie całkowitej dewastacji.

Kręgowce stwierdzone na terenie projektowanego rezerwatu i obszarach przyległych:

***Amphibia* - Płazy**

- 1* *Bufo bufo* (L.) - Ropucha szara
- 2* *Hyla arborea* (L.) - Rzekotka drzewna
3. *Rana temporaria* (L.) - Żaba trawna
4. *Rana lessonae* - Żaba jeziorkowa

***Reptilia* - Gady**

1. * *Lacerta agilis* L. - Jaszczurka zwinka
2. * *Lacerta vivipara* (Jacq.) - Jaszczurka żyworodna
3. * *Anguis fragilis* (L.) - Padalec

***Aves* - Ptaki.**

- 1* *Ciconia ciconia* (L.) - Bocian biały
- 2* *Buteo buteo* (L.) - Myszołów
- 3 *Phasianus colchicus* L. - Bazańt
4. *Scolopax rusticola* L. - Słonka
- 5* *Cuculus conor* L. - Kukułka
- 6* *Dendrocopos major* (L.) - Dzięcioł duży
- 7* *Erithacus rubecula* (L.) - Rudzik
- 8* *Turdus merula* L. - Kos
- 9* *Turdus philomelos* C.L. Brehm - Drozd śpiewak
- 10* *Sylvia communis* Lath. - Cierniówka
- 11* *Phylloscopus sibilatrix* (Bechst.) - Świstunka
- 12* *Phylloscopus collybita* (Vieill.) - Pierwiosnek
- 13* *Phylloscopus trochilus* (L.) - Piecuszek
- 14* *Parus palustris* L. - Sikora uboga
- 15* *Parus ater* L. - Sosnowka
- 16* *Parus caeruleus* L. - Modraszka
- 17* *Parus major* L. - Bogatka
- 18* *Garrulus glandarius* (L.) - Sójka
- 19* *Fringilla coelebs* L. - Zięba
- 20* *Pyrrhula pyrrhula* (L.) - Gil

***Mammalia* - Ssaki**

- 1* *Sorex araneus* L. - Ryjówka aksamitna
- 2* *Sorex minutus* L. - Ryjówka malutka
- 3* *Erinaceus concolor* Martin - Jeż wschodni

4. *Apodemus sylvaticus* (L.) - Mysz zaroślowa
5. *Apodemus agrarius* (L.) - Mysz polna
6. *Microtus agrestis* (L.) - Nornik bury
7. *Clethrionomys glareolus* (Schr.) - Nornica ruda
8. *Sciurus vulgaris* L. - Wiewióрка
9. *Lepus europeus* Pall. - Zając szarak
10. *Capreolus capreolus* (L.) - Sarna
11. *Cervus elaphus* L. - Jeleń
12. *Sus scrofa* L. - Dzik
- 13*. *Mustela nivalis* L. - Łasica
14. *Vulpes vulpes* L. - Lis
- 15*. *Chiroptera* - Nietoperze

* - gatunki chronione.

LITERATURA

Dudziński W., 1977. Ptaki łowne. PWRiL, Warszawa.

Dyrz A., Grabiński W., Stawowczyk T., Witkowski J. 1991. Ptaki Śląska, monografia faunistyczna. Zakład Ekologii Ptaków, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.

Juszczyk. 1974. Płazy i gady krajowe. PWN, Warszawa.

Яцек Горчица, Александер Герчек

ПРОЕКТИРУЕМЫЙ ЗАПОВЕДНИК ПРИРОДЫ „ПІЛОНЭ БАГНО” В КАТОВИЦАХ. ЗАМЕТКИ О ФАУНЕ

Резюме

Работа представляет информации о фауне проектируемого природного заповедника. Во время исследований выявлено присутствие 27 видов охраняемых животных и много других редких видов. Внимания заслуживает присутствие вальдшнепа, который из-за постоянного исчезновения естественных для него биотопов является в Польше все менее численным видом.